

KIYI NÖBETİ: OSMANLI DEVLETİ'NİN AKDENİZ'DE KIYI KORUMASI

Şenay Özdemir*

Özet

Bu makale Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki özel bir kıyı güvenlik sisteminin yapısını ve unsurlarını inceliyor. Düşman ve haydut gemilerinin sürekli tehditleri Osmanlı donanmasının mevcut savunmasına ek olarak kıyı bölgelerinde ilave önlemler alınmasını gerektirmekteydi. Saldırı olasılığına karşı devamlı denizi gözetlemekle görevli olan asker ve sivil personelden oluşan *Kıyı Nöbeti* sistemi bu bağlamda Osmanlı'nın Akdeniz'deki genel savunmasının bir unsuru idi. Bu çalışmada *Kıyı Nöbeti* tanımlanarak, uygulamaya katılan gruplar çerçevesinde açıklandıktan sonra uygulamanın Osmanlı kıyı güvenliği üzerindeki sonuçları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Akdeniz, Deniz Haydudu, Kıyı Güvenliği.*

Abstract

Kıyı Nöbeti: The Ottoman Coastal Defense in Mediterranean

This study analyses the structure and the components of a particular coastal security system of the Ottoman State in the Mediterranean Sea. The recurrent threats of the enemy ships and of the pirates required further measures in the coastal landscape in addition to the traditional Ottoman naval defense strategies. The *Kıyı Nöbeti*, a system based on the principle of continuously watching the sea by both military and civil population in order to report potential enemy threats was therefore a significant element in the Ottoman total defense strategy for the Mediterranean Sea. After briefly discussing the system and describing the groups involved therein, I discuss the consequences of the practice within the context of the Ottoman sea security in general.

Key Words: *Ottoman Empire, Mediterranean, Piracy, Coast Security.*

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Bu makalede, *The American Research in Turkey* (ARIT) tarafından verilen burs ile Atina kütüphanelerinde ulaşılan kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Osmanlı Devleti için egemenliği altındaki kıyı bölgelerinin güvenliğinin sağlanması her zaman önemli bir konu olmuştur. Bu önem, kıyı bölgelerindeki yerleşimlere denizden yönelen düşman ve haydut gemilerinin saldırılarından kaynaklanmaktaydı. Bu gemilerin saldırıları sadece denizde yolculuk eden gemileri hedef almıyor, çoğu zaman kıyı yerleşimlerine de yöneliyordu.¹ Bir savaş durumunda savaş süresi ile sınırlı olarak savaşılan devletin gemilerinin yaptıkları saldırılar o devletin zenginlik ve insan kaynaklarına zarar vererek maddi ve psikolojik yıkımı amaçlarken, daimi bir tehdit olan deniz haydutları ise sadece geçimlerini sağlamak gibi daha mütevazı bir amaç uğruna saldırıyorlardı. Dolayısıyla bu tür saldırıları kendi otoritesine bir tehdit olarak algılayan Osmanlı yönetimi denizin güvenliği konusu yanında kıyı güvenliğine de özel önem veriyordu.² Öncelikle denize ait bir tehlike olarak algılanan düşman ve haydut gemilerinin kıyı bölgelerini de içeren saldırıları karşısında Osmanlı idaresi bu problemin çözümünü sadece denize ait bir sorumluluk alanı olarak görmemiş karalarda da bununla ilgili düzenlemeler yapmıştır. Ancak Osmanlı deniz tarihçiliğine ilişkin bugüne kadar yapılan çalışmalarda denizden gelecek saldırılar karşısında kıyıların korunması konusu genel olarak sadece deniz güvenliğinin bir parçası olarak denizde gerçekleştirilen koruma faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmiş, kıyı güvenliğinin *karasal* boyutunu da dikkate alan bir kara ve deniz bağlantısı henüz yeteri kadar araştırılmamıştır.³ Dolayısıyla bu boşluğu doldurmayı amaçlayan bu çalışma Osmanlı'nın kıyı güvenliği problemini sadece deniz güvenliğinin bir parçası olarak görmediğini, tam aksine denizdeki koruma faaliyetlerinin dışında karalarda aldığı önlemlerle bu problemi çözmeye çalıştığını göstermektedir. Bu amaçla burada Osmanlı Devleti'nin denizden gelebilecek saldırılar karşısında kıyı güvenliğini sağlamak üzere karada gerçekleştirdiği düzenlemeler Akdeniz'de egemen olduğu anakara

¹ Bu çalışma Osmanlı kıyılarını hedef alan düşman ve haydut gemilerinin saldırılarını konu almakla birlikte aslında Osmanlı gemilerinin de Akdeniz'de Hıristiyan devletlerin kıyılarına bu tip saldırıları vardı. Akdeniz'de Müslüman ve Hıristiyanların egemenliğindeki deniz ve kıyılarda yaşanan bu olayların karşılıklılığını gösteren çalışmalar için bkz. De Groot 1994, 269-293; Bono 2003, 82-88; 118-122. Osmanlıda kıyıları hedef alan bu saldırılar halkı daha iç kesimlere yerleşmeye yöneltiyordu, bkz. Dieter Hütteroth 2002, 46; Faroqhi 1994, 123.

² Bu tür saldırılar karşısında kıyıların korunması konusunda donanma kaptanlarına ve kıyı bölgelerindeki idarecilere gönderilen emirlere dair bazı örnekler için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Askeriye, Belge No. 2732 (Haziran 1770), Belge No. 12469 (Eylül 1773); Cevdet Bahriye, Belge No. 2597 (Ekim 1693), Belge No. 10553 (Haziran 1731), Belge No. 11729 (Nisan 1782).

³ Bu konuda Şenol Çelik, Kıbrıs ve İçel kıyılarının güvenliği ile ilgili çalışmasında denizde gemi bulundurma yanında karadaki güvenlik personellerinin varlığını da belirtmekle birlikte, kıyı güvenliğini sağlamak üzere karada alınan önlemlerin organizasyonu konusuna değinmemektedir, bkz. Çelik 1998, 289-301.

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

ve ada kıyıları ile sınırlı olarak incelenecektir. *Kıyı nöbeti* olarak adlandırabileceğimiz bu düzenlemeler uygulamaya katılan askeri ve sivil unsurlar çerçevesinde ele alınarak açıklandıktan sonra, uygulamanın kara ve deniz güvenliği konusundaki boyutları tartışılacaktır.

Kıyı Nöbeti

Düşman ve haydut gemileri tehlikesi karşısında Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de egemen olduğu deniz ve çevrelediği karaların kontrolü ve güvenliğinin sağlanmasında öncelikli rolün Osmanlı gemilerinin güvenlik amaçlı deniz seferlerine düştüğü görülmektedir. Bu amaçla Osmanlı donanması her yıl ilkbahardan sonbahara kadar süren Akdeniz seferinde düşman ve haydut gemilerini yakalamak ve cezalandırmak amacıyla izlerdi.⁴ Donanma tarafından geniş bir alanda yapılan bu karakola ek olarak daha küçük bir sorumluluk alanında Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin derya beylerinin filolarının kıyı ve denizlerdeki bölgesel ama görevi itibariyle özdeş etkinlikleri vardı.⁵ Zaman zaman bu ikisi de yeterli olmuyor ve daha küçük alanların savunulması amacıyla belirli noktalara atanan kaptanlar da bu koruma ağına dahil ediliyordu.⁶ Bu şekilde donanma, derya beyleri ve bölgesel kaptanları içine alan üçlü bir koruma duvarı ile nispeten güvenli alanlar oluşturularak düşman ve haydut gemilerine karşı bir caydırıcılık amaçlanıyordu. Ancak bütün bunlara rağmen Osmanlı sularında yaşanan korsanlık olaylarına dair eldeki örneklerin çokluğu denizden yapılan bu koruma faaliyetinin yeterli bir çözüm olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu nedenle Osmanlı yönetimi denizdeki koruma duvarını aşarak kıyı bölgelerine ulaşan saldırılar karşısında karalarda da bir takım düzenlemeler yapmıştı. Kıyı güvenliğine dair yapılan bu düzenlemeler Osmanlı kaynaklarında *yahı muhafazası*⁷, *karakol (karavul)*⁸, *vigle*⁹ ve *nigehbanlık*¹⁰ gibi farklı

⁴ Uzunçarşılı 1988³, 437. Osmanlı donanmasının her yıl gerçekleştirdiği Akdeniz seferleri için kaptan-ı deryalara ve donanma kaptanlarına gönderilen emirlerde bu konu özellikle belirtilmekteydi, bkz. BOA, Cevdet Bahriye Belge No. 627 (Mart 1766), Belge No. 1035 (Ekim 1714), Belge No. 9244 (Mart 1790), Belge No. 1245 (Nisan 1791).

⁵ Bostan 1994, 201.

⁶ 1732 yılında Antalya ve çevresini deniz haydutlarının saldırılarından korumak üzere Osman Kaptan salyaneli olarak atandı, BOA, Cevdet Bahriye Belge No. 6895 (Eylül 1732). Akdeniz'de belirli bölgelerin korunması ile görevlendirilen salyaneli kaptanlar hakkında ayrıca bkz. BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 5505 (Nisan 1758).

⁷ Bu kullanımın yer aldığı *Limni Kanunnamesi* için bkz. Akgündüz 1991, III; 402.

bölgelerde, uygulamada görev alan farklı guruplar için farklı biçimlerde adlandırılmıştır. Farklı adlandırmalara rağmen aynı esasları içeren ve burada hepsine genel bir ad vermek amacı ile *kıyı nöbeti* olarak adlandıracağımız bu düzenlemeler ne zaman nereden geleceği belli olmayan saldırılara karşı Osmanlı askeri personeli ve bölge halkından oluşan bir grup kıyı nöbetçisinin tetikte beklemesi esasına dayanmaktaydı. Deniz kıyılarında belirli noktalarda görevlendirilen bu kişiler gece-gündüz kesintisiz olarak denizi gözetlemek üzere nöbet tutmakta, denizden gelecek bir saldırı tehdidi karşısında bunu ilgili yerlere haber vermekte ve tehlikenin karaya ulaşması durumunda bunu karşılamak üzere hazır bulunmaktaydılar.

Kıyı nöbeti ilk olarak Osmanlı Devleti tarafından geliştirilen, Osmanlı'ya özgü bir uygulama olarak anlaşılmalıdır. Kıyılarda oluşturulan gözetleme noktalarından saldırı olasılığına karşı denizi izlemek üzere nöbet tutulması Akdeniz'de antik çağdan beri süregelen bir uygulama olup Osmanlı Devleti egemenliğine geçmeden önce de Akdeniz'deki adalarda devam ettirilmekteydi.¹¹ Osmanlı egemenliğinin hemen öncesinde 14. yüzyılda Ege adalarına Anadolu Türk Beyliklerinin gemilerinin gittikçe artan saldırıları karşısında büyük adalar hem bu Türk gemilerinin hem de diğer deniz haydutlarının saldırılarına karşı denizde gemi, kıyıda da askeri birlik bulundurarak olası saldırılara karşı önlem alıyorlardı. Örneğin Girit'te Venedik yönetimi kıyı nöbetine dayalı bir kıyı güvenlik sistemini kurmuştu. Bu savunma sisteminin masrafları, çeşitli şikayetlere neden olmasına karşın ada halkından alınmakta ve bu sistemde ada halkından oluşan yerel kuvvetler de kullanılmaktaydı.¹² Venedik idaresi altında Girit'te uygulanan kıyı koruma sisteminde ada *Hanya, Resmo, Kandiye ve Setia* olmak üzere dört savunma bölgesine ayrılmıştı. Bu savunma sisteminin Resmo'da uygulanışını anlatan Maltezu'ya göre bölgede, sahildeki uygun yüksek nokta ve burunlara nöbetçi yerleştirilecek şekilde 101 nöbet noktası tespit edilmişti. Bölge savunması ikisi kuzey ikisi de güney kıyılarında olmak üzere dört kaptanın sorumluluğuna

⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü Arşivi (VİBMA), Resmo Şer'iyeye Sicili No. 415, sf. No. 461. Bu arşivde yer alan ve konuyla ilgili ellerindeki belgeleri kullanmama izin veren Prof. Dr. Nühket Adıyeke ve Yrd. Doç. Dr. Nuri Adıyeke'ye teşekkür ederim; ayrıca bkz. BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 38224 (Aralık 1775).

⁹ Bu kullanımın yer aldığı *Rodos Kanunnamesi* için bkz. Akgündüz 1992, V, 432.

¹⁰ Evliya Çelebi 1999, VIII; 152.

¹¹ Du Jourdin 1993, 216; Akdeniz'de Roma'nın cumhuriyet döneminde Kilikya kıyılarında inşa edilen gözetleme kuleleri için bkz. Durugönül 1995, 201-202.

¹² Luttrell 1989, 151; Greene 2000, sf. 60.

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

verilmişti.¹³ Nisan-Eylül ayları arasında uygulanan bu sistemde ada halkı, çocuklar, ihtiyarlar ve muafiyet sahibi bazı kişiler dışında nöbet angaryası ile yükümlüydüler. Değişik sayıdaki köyden oluşan nöbet bölgelerinin başına Rum veya Latin bir reis atanmaktaydı. Bu sistem içindeki nöbetçiler gece-gündüz kıyıları gözlüyorlar, kıyıya yaklaşan şüpheli gemileri gece ateş, gündüz duman yöntemi ile ilgili noktalara haber veriyorlardı. Nöbetçiler ok, arkebüz gibi silahlara sahiptiler ve düşman askerlerinin veya korsanların kıyıya çıkmaları durumunda bunlarla kendilerini savunuyorlardı. Ancak angarya hizmeti olarak ada halkına yüklenen bu nöbet sisteminin koşulları ada halkına ağır geliyor ve bundan kaçmak istiyorlarsa da yönetim tarafından emre itaatsizlik ile cezalandırılıyorlardı.¹⁴ Akdeniz'deki egemenliğinin artmasına paralel olarak Osmanlı Devleti de ele geçirdiği ada ve anakara kıyılarında bu eski geleneği devam ettirerek kendi askeri ve sosyal koşulları çerçevesinde kıyı nöbetini örgütledi.

Bu doğrultuda kıyı bölgelerinde görevli yönetici ve emrindeki personel için merkezden gönderilen emirlerin önemli bir bölümü denizden gelecek saldırılara karşı kıyıların ve halkın korunması ile ilgili idi. Burada inceleyeceğimiz örneklerde de görüleceği gibi bu emirlerin özellikle devletin denizde savaşmakta olduğu yılları içermesi, merkezi otoritenin kıyı korumasına verdiği önemi bu dönemlerde arttırdığını gösteriyor. Savaş yılları, Osmanlı kıyılarını özellikle savaşılan devlet/devletlerin gemilerinin saldırıları için doğal bir hedef haline getirirken deniz haydutlarının da faaliyetlerini arttırmaları için elverişli bir koşul sağlıyordu.¹⁵ Bu nedenle kıyılarıdaki idarecilere bölgelerinin denizden gelecek saldırılara karşı korunmasının nasıl yapılacağını içeren emirler gönderilmekteydi.¹⁶

Genellikle idarecilerden istenen saldırıları önceden fark ederek erken uyarıyı ve savunmayı sağlamak üzere deniz kıyılarında belirli yerlere denizi gözetlemek üzere gözcüler konulmasıydı.¹⁷ Denizden gemilerle yapılacak kıyı

¹³ Maltezu 1983, 140-141. Bu makaleye ulaşmanı sağlayan Prof. Evangelia Balta'ya teşekkür ederim.

¹⁴ Maltezu 1983, 143-145.

¹⁵ 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. C.21; BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 12506 (Haziran 1770).

¹⁶ 3 Numaralı Mühimme Defteri 1993, Kayıt No. 518; 5 Numaralı Mühimme Defteri 1994, Kayıt No. 552.

¹⁷ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 1287. Nisan 1570'te Korfo'dan kalkan 15 düşman kadirgasının Delvine'de bir köyü basarak gümrük malı, hayvan ve bazı esirler aldıkları olayda, düşman tarafına gözcü konulmamış olması ile sorumlu tutulan Delvine yöneticisine

korumasının mümkün olmadığı durumlarda bu nöbetlerin önemi özellikle artıyordu.¹⁸

Osmanlıda Kıyı Nöbetinde Görev Alan Guruplar

Kıyı nöbeti Osmanlı yönetimi tarafından nasıl örgütlenmekteydi? Bu düzenlemenin sadece bölgedeki askeri (ve yarı askeri) personeli içermeyip Osmanlı öncesi uygulamalara benzer şekilde bölge halkını da kıyı koruması ile sorumlu tutan bir uygulama olduğu görülmektedir. Bu çerçevede kıyı nöbeti ile sorumlu olanlar üç grupta incelenebilir:

Askeri Personel Tarafından Gerçekleştirilen Koruma

Eldeki örnekler kıyı bölgelerinde görevli çeşitli askeri personelin kıyı korumasında görev aldıklarını göstermektedir. Kıyı nöbeti ile görevlendirilen askeri sınıflardan biri *sipahiler*di. Seferlere katılmamanın dışında görev bölgelerinin korunması konusunda da sorumlulukları olan sipahilerden özellikle kıyı bölgelerindekilerin bu çerçevede kıyı nöbeti ile görevlendirildikleri görülmektedir. Ancak deniz seferleri söz konusu olduğunda, bölgedeki sipahilerin büyük bir bölümünün donanmaya katılması kıyı korumasını zayıf bırakıyordu. Bu nedenle, donanmanın deniz seferlerine çıkması durumunda bölgenin kıyı korumasını sağlamak üzere sipahilerden bir kısmı donanmaya katılırken bir kısmı da bölgesinin korumasında bırakılıyordu. Böyle durumlarda sancakbeyi de deniz seferine katılmak yerine sancağının korumasında bırakılabilir¹⁹ veya sancakta kalacak sipahilerin başına bir alaybeyi bırakarak donanmaya katılırdı.²⁰ Sancaktaki sipahilerden hangilerinin donanmaya katılacakları ve hangilerinin sancak korumasında kalacakları ise genel olarak sahip oldukları tımarın büyüklüklerine göre belirleniyordu. Bu şekilde 1565 yılında Malta seferi için Midilli’de sipahilerden *cebelü* olanlar donanmaya katılacak, Mora’da ise sancaktaki dört bin ve dört binden aşağı olan tımarlılar

bölgede gece-gündüz nöbet tutulmasının önemi hatırlatılmıştı, bkz. 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. C. 22, 58 ve 59.

¹⁸ Temmuz 1560’da bazı Müslüman *harami leventler* gece olduğunda Eğriboz adasına çıkarak ev basıp mal ve insan alıp gündüzleri de Sisam’a çekilmekteydiler. Ada yöneticileri İstanbul’a denizden koruma için 3 firkate istekleri kabul edilmezken leventlerin karaya çıkma ihtimali bulunan noktalarda *sipahiler* veya *diğerleri* gece-gündüz nöbet ile görevlendirildiler, bkz. 3 Numaralı Mühimme Defteri 1993, Kayıt No. 1361.

¹⁹ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 724 ve 820.

²⁰ 3 Numaralı Mühimme Defteri 1993, Kayıt No. 1202; 12 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. C. 20 ve C. 21.

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

donanmaya katılırken diğerleri kıyılarda “gece-gündüz korumada” bulunacaklardı.²¹ Kıbrıs seferi sırasında ise kıyıların korunması yaşlı ve sefere katılmaya gücü olmayan sipahilerden altmışının başlarına bir başbuğ atanmasıyla oluşturulacak gurup tarafından gerçekleştirilecekti.²²

Bölgede koruma amacı ile bırakılan sipahilerin yetersiz kalması veya bu amaçla asker bırakılmadığı durumlarda ise başka bölgelerden buraya sipahi gönderiliyordu. Malta seferi sırasında donanmaya katılan Menteşe sancakbeyinin yokluğunda sancağa düşman gemilerinin saldırısı üzerine Karahisar-ı Sahib beyi, emrindeki sipahilerle Menteşe kıyılarının korunması ile görevlendirilmişti.²³ Mora’da mazul sipahiler de bir takım muafiyetler karşılığında kıyı korumasında görev alabiliyorlardı.²⁴ 1566 yılı deniz seferinde Rodos’ta olduğu gibi sipahiler, adanın korunması için donanmaya katılmaktan affedilebiliyorlardı. Rodos’taki bu askerler donanma görevine katılmazken adada gemilerin gelme ihtimali olan yerleri gözetleyerek adayı koruyacaklardı.²⁵ Rodos’ta 70-80 kadar tımar özellikle kıyı korumasında görev alacak personel için tahsis edilmişti. Nitekim tımar sisteminin önemini yitirdiği 18. yüzyıl sonlarında dahi Osmanlı yönetimi Mısır deniz yolu üzerinde önemli olan Rodos adası kıyılarının korunmasına ayrılmış olan bu tımarlardan zaman içerisinde boş kalanlarının yine bu görevi sürdürmek üzere hak edenlere verilmesine dikkat etmekteydi.²⁶

Kıyıların korunmasında kaleler ve kale personeli de önemli rol oynamaktaydı.²⁷ Bu dönemin denizcilerinin en önemli yardımcılarından olan deniz kılavuzları incelendiğinde kıyı bölgelerindeki kale ve benzeri yapıların özellikle limanlarla hemen hemen bütünleşmiş bir yapı oluşturdukları görülür.²⁸ Bunun önemli bir nedeni Akdeniz’de kıyı boyunca gerçekleşen deniz ticareti ve

²¹ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 820 ve 1041.

²² 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. C. 21. Yine bu sefer sırasında Midilli’de tımarı üç binden çok olanlar savaş malzemeleriyle birlikte donanmaya katılırken bu rakamdan daha az olanların ada korumasında kalmaları istenmişti, bkz. 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. C. 20 ve Kayıt No. 69.

²³ 5 Numaralı Mühimme Defteri 1994, Kayıt No.33. Mart 1572’de sipahileri donanma seferine katılan Midilli adasının korunması için buraya Saruhan sipahilerinden 300, Sakız’ın korunması için de Aydın sipahilerinden 400 kişi görevlendirildi, bkz. 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. 1182 ve 1183.

²⁴ 3 Şubat 1631 tarihli örnek için bkz. 85 Numaralı Mühime Defteri 2002, Kayıt No. 135.

²⁵ 5 Numaralı Mühimme Defteri 1994, Kayıt No. 1128 ve 1134.

²⁶ BOA, Cevdet Tımar, Belge No. 8043 (M. 1795-96).

²⁷ BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 6427 (Mayıs 1771).

²⁸ Bu deniz kılavuzu örnekleri için bkz. Piri Reis 1988; Tolias 1999.

Şenay Özdemir

bu ticareti izleyen deniz haydutlarının varlığı olup Osmanlı yönetiminin kıyılarda inşa ettiği savunma yapılarında da özellikle deniz ticaretini koruma kaygısı görülmektedir.²⁹ Yine savaş dönemlerinde savaşılan devletin gemilerinden gelecek saldırı tehdidi bu dönemlerde kıyılardaki kale türü yapıların tamir, top, asker ve cephanelerinin tamamlanması konularını ön plana çıkarmaktaydı.³⁰ Kalelerde görevli personel de özellikle top ve silahlarla donatılmış kalelerde düşman ve haydut gemilerine karşı kıyılara yakın yerleşim yerlerini korumak üzere gece-gündüz görevdeydiler.³¹ Kaleler kıyılarda yaşayan halkın da saldırı durumunda sığınabilecekleri yerler iken, kale olmayan kıyılarda gece-gündüz tutulacak nöbetlerin önemi daha çok artıyordu.³²

Kıyı korumasında 18. yüzyıldan itibaren görevlendirildikleri görülen bir başka gurup ise *sekban* askerleri idi. Bunların ücretleri görevli buldukları bölgenin halkı tarafından karşılanmaktayken bu konuda sorunlar yaşanabiliyordu. Mora'da 18. yüzyıl sonlarında kıyı koruması için tutulan sekbanların ulufelerini ödemek istemeyen bazı bölgelerde kaza ve köylerin halkı bunun için padişah hassına veya vakıflara bağlı oldukları dolayısıyla *serbestiyyet* statüleri bulunduğu mazeretini ileri sürerken³³ bazen de parasızlıktan dolayı ödeme yapılamadığında askerler bu görevi bırakmak durumunda kalıyorlardı.³⁴

Kıyı Korumasında Geri Hizmet Birlikleri

Osmanlı yönetiminin kıyı korumasında bölgedeki askeri personele ek olarak başka guruplardan da faydalandığı görülüyor. Bu guruplardan biri Osmanlı askeri yapısı içinde *Geri Hizmet Kıtaları* olarak adlandırılan birliklerdi.³⁵ Geri hizmet kıtalarından kıyı bölgelerinde bulunanlar da diğer

²⁹ Özdemir 2004, 205-207.

³⁰ BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 2672 (Ocak 1773).

³¹ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 1208, 1209 ve 1211.

³² 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. C. 58 ve C. 59.

³³ BOA, Cevdet Dahiliye, Belge No. 1579 (Haziran 1791).

³⁴ BOA, Cevdet Zaptiye, Belge No. 1999 (Ekim 1765). Bu örnekte Mizistre sancağındaki Bavsı bölgesi halkı, askerlerin masraflarını ödeyemedikleri için kıyı korumasının sona ermesinin ardından deniz haydutlarının saldırılarının artması üzerine ürünlerini toplayamayıp, vergi veremez duruma düştükleri gerekçesi ile ulufeleri Mora defterinden karşılanmak üzere 20-30 sekban ve bir bölük başı atanması isteği ile İstanbul'a müracaat etmişlerdi, ayrıca bkz. Cevdet Maliye, Belge No. 27348 (Nisan 1768).

³⁵ Geri hizmet guruplarını oluşturanlar arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde önemli askeri görevler üstlenen ancak sonraki yıllarda sefer zamanlarında ordunun hareketini kolaylaştırmak üzere yol yapımı, tamiri, cephane nakli, zahire nakli gibi işlerle yükümlü kılınan *yaya-müsellem, yörük, canbaz, cerahor, tatar* gibi guruplar vardı, bkz. Özcan 1999, 554; Keser

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

askeri birlikler gibi kıyılarda nöbet tutuyorlardı. Bu görev karşılığında bir takım vergilerden muaf tutulan ve farklılaşan bu gruplar *muaf ve müselleme reaya* statüsünde idiler.³⁶

Rumeli'de *Yörükler* kıyı korumasında görev alan guruplardan biri idi. *Fatih ve Kanuni Kanunnamelerine* göre ocaklar halinde teşkilatlanan Yörüklerden sefer zamanı belli sayıda kişi nöbetli olarak çeşitli hizmetlerde bulunmak üzere sefere katılırken (*eşkinçi*) bunların masrafları ise sefere katılmayan ocak askerleri (*yamak*) tarafından karşılanırdı. Nöbetli Yörükler sefer sırasında top çekmek, kale muhafızlığı, gemi inşasında hizmet...vb. işlerde çalışırlardı. Bu hizmetleri karşılığında bunlardan ağnam vergisi alınmazdı.³⁷ Malta seferi sırasında Selanik Kalesi ve deniz kıyısındaki burçlarda Selanik Nöbetli Yörükleri bir subaşının emrinde olarak görevlendirildiler.³⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında önemli askeri birlikler arasında olan ancak zamanla geri hizmete kaydırılan *Yaya ve Müsellem*lerden³⁹ Gelibolu'da bulunanların da kıyı korumasında görev aldıkları görülmüyor. 1518 tarihli *Gelibolu Müsellem ve Piyadeleri Kanunnamesine* göre buradaki müselleme ve yayalar hassa gemileri için bir takım vazifelerine ek olarak muhafazası gereken kıyı ve limanlarda nöbet tutarak denizde gemi gördüklerinde kalelere ve etraftaki köylere haber vermekle yükümlü tutulmuşlardı.⁴⁰ *İl-erleri, yamak* gibi yardımcı birlikler de ihtiyaç duyulduğunda kıyıların korunmasında görev alıyorlardı.⁴¹

Derbent teşkilatı da kıyı korumasında önemli bir rol oynamaktaydı. Kelime anlamı olarak engel, boğaz, set, geçilmesi güç olan yer anlamını taşıyan derbent, Osmanlı Devleti'nde bu tür yerlerin korunması için oluşturulan bir

1999, 598. Bunlara ek olarak devlet hizmetinde çalışan *tuzcu, çeltikçi, madenci, ortakçı* gibi sınıflar ve *derbentci, köprücü, menzilci, su yolcu* gibi guruplar da geri hizmet kıtaları arasında kabul edilmekte idiler, bkz. Orhonlu 1990², 37.

³⁶ Osmanlı Devleti, vergi veren reaya ile vergi vermeyen askeriler arasında bazı askeri hizmetlerle yükümlü tutulmuş reaya guruplarını bir takım vergilerden affederek *muaf ve müselleme* statüsünde kabul etmiştir, İnalçık 1996a, 50-52.

³⁷ Refik 1989, VI-VII.

³⁸ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 1213 ve 1217.

³⁹ Geri hizmette savaş zamanı yol açmak, hendek, siper kazmak, top çekmek, malzeme nakletmek gibi işlerde faydalanılan *yaya ve müsellemler* derbentlerde de kullanılmaktaydı, Keser 1999, 599.

⁴⁰ Akgündüz 1991, III; sf. 390.

⁴¹ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 1215; 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. 66 ve 1070.

teşkilat olarak uzun yıllar görev aldı.⁴² Önemli geçit noktalarında, özellikle de iskandan uzak, ıssız yerlerde oluşturulan derbentlerin görevlileri görev yerlerini gece-gündüz bekleyerek, bölge halkını haydut ve eşkıya saldırılarına karşı korumakla yükümlüydüler. Derbentçiler görev bölgelerinde inşa ettikleri kule veya kulübelerde sıra ile nöbet tutarak etrafi gözetliyorlardı. Bu görevleri sırasında eğer halkın malına bir zarar gelirse bunu kendi mallarından ödemeyi kabul eden derbentçiler, bu hizmetleri karşılığında bir takım vergi ve angaryadan muaftılar.⁴³

Derbent teşkilatının buldukları bölgelerin güvenliğinin sağlanmasında büyük rolü karşısında iç bölgeler dışında kıyı bölgelerinin de derbent statüsünde örgütlendiği görülüyor. Mora'nın alınmasından sonra da "haydut ve korsan eşkayası"nın saldırılarına karşı halkın güvenliği için tehlikeli yerlere "derbendciyan ve vıgleci" atanmıştı.⁴⁴ Yunanistan'da Gördes (Korint) kazasına bağlı Eksamil köyü, Gerdös-İstefe arasındaki kıyıları korumakla yükümlü bir derbent bölgesi idi. Birbirlerine kefil yazılan bu derbentçi köylüler sahili bekleyerek bir kayık gördüklerinde bunu Gerdös muhafızına haber vereceklerdi.⁴⁵ Osmanlı-Rus savaşı sırasında, 1771 Nisanında bu kazanın derbent köylerinden Makra ve Parahor köylerinin gayrimüslim halkı derbent ve deniz kıyısını korumak, bir zarar olursa bunu tazmin etmek üzere görevliydi.⁴⁶

Martoloslar da kıyı korumasında kullanılan yardımcı birliklerdendi. Önceleri daha çok akıncılara benzer bir savaş gücü olarak karşımıza çıkan martolosluk XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok iç güvenliği sağlayan bir görev biçimine dönüştü.⁴⁷ Müslümanlardan da oluşmakla birlikte daha çok Ortodoks Hıristiyanları içeren martolos teşkilatı, görevlerinin karşılığını yevmiye olarak yapan *ulufeli martolosluk* ile bir takım vergilerden

⁴² Orhonlu 1990², 9. İssız bölgelerdeki hanlar, önemli ticaret ve askeri yollar ile dağ geçitlerini bir derbent yeri olarak kabul eden Osmanlı yönetimi buraların yakınındaki köyleri derbent hizmetine atamaktaydı, Orhonlu 1990², 10.

⁴³ Orhonlu 1990², 22, 24. Daha çok vakıf, has toprakları ve kimsenin tasarrufunda olmayan bölgelerdeki derbentler buraya görevlendirilen halkın bir takım vergilerden muafiyetlerini içeriyorken yurtluk ve ocaklık şeklinde tumar olarak tasarruf edilen derbentler de vardı, Orhonlu 1990², 38-40. Derbent hizmeti karşısında halk genellikle avarız ve tekalif-i örfiyeden muaf tutulurken bu muafiyetler bölgeden bölgeye değişebiliyordu, Orhonlu 1990², 54.

⁴⁴ BOA, Cevdet Maliye, Belge No. 27348 (Nisan 1768).

⁴⁵ Orhonlu 1990², 65.

⁴⁶ BOA, Cevdet Zaptiye, Belge No. 1406.

⁴⁷ Özcan 2003, 65. Orhonlu, hudutların gerisindeki martolosların, derbentçi ve muhafız olarak görev aldıklarını belirtiyor, Orhonlu 1990², 86-87.

muafiyet karşılığı *müselleme martolosluk* şeklinde iki biçimdeydi.⁴⁸ XVI. yüzyılda Delvine ve Avlonya kıyılarında, bölgeyi Adriyatik'ten gelecek saldırılara karşı koruyacak bir martolos gurubu bulunmaktaydı.⁴⁹

Halk Tarafından Gerçekleştirilen Koruma

Osmanlı Devleti'nde kıyı koruması ile ilgili olarak dikkati çeken bir nokta ise bahsedilen geri hizmet birliklerine ek olarak adalar ve kıyılarda yaşayan halkın da kıyı koruması ile sorumlu tutulmasıdır. Bu konudaki örnekler bize devletin kıyı nöbeti ile daha çok gayrimüslim reayayı görevlendirdiğini gösteriyor. Nitekim Osmanlı yönetimi *voynuk, martolos* gibi görevler dışında da ihtiyaç duyulduğunda gayrimüslim reayadan bazı askeri hizmetlerde yararlanıyordu.⁵⁰ Aşağıda belirtileceği gibi kanunnameler ve arşiv belgeleri Osmanlı Devleti'nin özellikle adalarda yaşayan bölge halkının kıyı koruması görevini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵¹ Bu grupların durumu incelendiğinde kıyı korumasında rol üstlenen derbent teşkilatı ile büyük benzerlik taşıdıkları görülmektedir. Nitekim Orhonlu da, kıyı bölgelerinde deniz haydutlarının saldırılarına karşı oluşturulmuş müstahkem mevkiileri derbent teşkilatı içerisinde kabul ediyor.⁵² Ancak görevleri açısından aralarındaki benzerliğe rağmen elimizdeki belge ve kaynakların önemli bir kısmında derbentçi statülerinden (veya diğer geri hizmet birliklerini oluşturan guruplardan birine dahil olduklarından) bahsedilmeksizin reayanın kıyı korumasında görevlendirildikleri görülmektedir. Bu da bize, askeri görevi olan bir teşkilatın içinde yer almaksızın da ada ve kıyı bölgelerinde yaşayan halkın kıyı koruma görevi ile sorumlu tutulduklarını gösteriyor. Nitekim o bölgedeki

⁴⁸ İnalçık 1996b, 103; Orhonlu 1990², 87.

⁴⁹ Orhonlu 1990², 87. 1554 tarihli Trabzon Tahrir Defteri de buradaki *muaf ve müselleme reaya* statüsündeki martolosların kıyı bölgesinin korumasında görev aldıklarını gösteriyor, Pamuk 2003, 194.

⁵⁰ Bu şekilde gayrimüslim reayanın askeri görevler almasında Osmanlı'nın yeni ele geçirdiği bölgelerdeki eski düzenin unsurlarını devam ettirerek uyguladığı geçiş politikası kadar askeri personelin yetersizliğinden dolayı cephede ihtiyaç duyulan savaşçı askerlerin yerine bu tür muhafaza görevlerinde Hıristiyan gurupların kullanılması etkili idi, İnalçık 1996b, 104-106; Lowry 2002, 35.

⁵¹ Lowry de Limni Adası'na dair çalışmasında adadaki askeri oluşumu; Osmanlı askeri birlikleri, yerel Hıristiyanlardan oluşan askeri yardımcı gurup ve bunlara ek olarak kıyı nöbeti ile sorumlu olan adanın Hıristiyan erkek yerleşimcileri şeklinde üç unsurdan oluştuğunu belirtiyor, Lowry 2002, 36.

⁵² Orhonlu 1990², 27.

Şenay Özdemir

erkek reayanın tamamının sıra ile dahil oldukları bir görev olan nöbet hizmeti karşılığında kendilerine bir takım muafiyetler tanınmaktaydı. Bu nedenle burada, kıyı koruması ile görevlendirilen *muaf ve müselleme reaya* statüsündeki adalar ve kıyı bölgelerinin halkı ayrı bir başlık altında değerlendirildi.

Ada ve kıyı bölgelerindeki reayanın kıyı korumasında görev almasının bir örneğini bulduğumuz *Limni Kanunnamesinde* ada halkının bu görevi şöyle ifade edilmektedir:

*“Kura-i cezire halkı hukuk-ı şer’iyeyi ve rüsum-ı örfiyyeyi vech-i meşruh üzere eda etdiklerinden sonra, cezirede etrafda derya kenarında karavul yerlerin görüb gözedüb muhafaza etmek kadimi hizmetleridir.”*⁵³

Aslında yerli halkın kıyı korumasında görevlendirilmesi ilk olarak Osmanlılar tarafından gerçekleştirilmiş bir uygulama değildi. Osmanlı öncesi Ege adalarında yaşayan Rumlar, Latin egemenliği altında iken de benzeri askeri görevlerle yükümlü idiler.⁵⁴ Yukarıda Venedik yönetiminin Girit’teki kıyı korumasında ada halkından faydalandığını belirtmiştik. 16. yüzyılın başında Rodos’ta da Osmanlı tehlikesi karşısında geceleri kıyılarda nöbet tutmakla görevlendirilmiş olan Rum köylüleri vardı.⁵⁵ Bunların görevlerini ihmal etmeleri veya görev sırasında uyudukları esnada Türk baskınlarının yaşanması bu görevin önemini gösteriyor.⁵⁶ Nitekim aynı sisteminin uygulandığı Sakız’da 1510 yılında baskın yapmak isteyen Türklerin bu girişimi yerel nöbetçiler tarafından fark edildi ve ateşli silahlara da sahip olan nöbetçiler Türkleri öldürdüler.⁵⁷

Osmanlı yönetimi de hakimiyeti altına aldıktan sonra Limni, Rodos, Midilli ...v.b. adalar ve kıyı bölgelerinde deniz haydutlarının saldırısına karşı etkili bir yöntem olan önemli noktalarda halkın nöbet tutması uygulamasını devam ettirdi. Rodos’ta bu uygulamanın nasıl yapılacağına dair bilgiler adanın kanunnamesinde belirtilmişti. Buna göre nöbet yerlerinde reayadan sırayla iki kişi bir gün bir gece bekleyecekler ve denizde şüpheli bir gemi gördükleri takdirde kaleye haber vereceklerdi. Bu şekilde şüpheli gemilerin kıyıya yaklaşmadan önce gereken tedbirlerin alınması sağlanıyordu. Rodos örneğinde

⁵³ Akgündüz 1991, III; 402.

⁵⁴ Limni’de Osmanlı öncesi bu uygulamanın varlığı hakkında bkz. Lowry 2002, 36.

⁵⁵ Vatin 2004, 27.

⁵⁶ Vatin 2004, 279.

⁵⁷ Vatin 2004, 106.

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

bu nöbete *vigile beklemek* adı veriliyordu.⁵⁸ Midilli'de de *havass-ı hümayundan Herse* adlı köyün korunması için köyün reayasından seçilen otuz beş kişi atlarıyla ve silahlarıyla nöbet tutacaklardı.⁵⁹ 1519 yılı tarihli tahrir defteri kaydına göre Gökçeada'da da Hıristiyan halktan deniz gözcüleri bulunmaktaydı.⁶⁰

Girit halkının, Venedik idaresi altında iken sorumlu oldukları kıyı koruması görevleri adanın Osmanlı egemenliğine geçmesinin ardından da devam etti. Evliya Çelebi henüz adanın alınmasının tamamlanmadığı bir tarihte, 1666 yılında adadaki birçok kalenin tamir edilerek reayanın nöbet tutmaya başladığını kaydediyor. Bu nöbetçiler bir yerde düşman gemisi ortaya çıkarsa yaktıkları ateşle bir birlerine haber veriyorlar ve böylece Girit halkının, düşmanın geldiğini anlayıp savaşa hazır olmalarını sağlıyorlardı.⁶¹ Malevizya, Resmo, Rizou ve Yerapetra'nın kıyılarındaki nöbet noktalarında da köylüler bir gemi gördüklerinde haber vermek üzere görevlendirilirken adadaki dört eyalet lideri de saldırıya uğrayan Müslümanların can ve mal güvenliklerinden sorumlu tutuldular ve adadan düşman veya deniz haydutlarına herhangi bir yardım yasaklandı.⁶²

Rodos, Girit, Midilli gibi adalar Ege adaları içinde nüfus, zirai üretim veya Akdeniz deniz trafiğinin önemli limanlarını oluşturmaları açısından önemliydiler. Ancak bu adaların yanı sıra bölgedeki diğer bazı küçük adalarda da nöbet sisteminin uygulandığı görülüyor. Andre adasında adanın en yüksek noktalarında kurulan birkaç köy, düşman ve deniz haydutlarının saldırılarında erken uyarıya fırsat verirken aynı amaçla Amorgos adasının dağlık kısmında gözetleme kuleleri bulunmaktaydı.⁶³ Kıyı koruması amacıyla halkın nöbet uygulaması sadece adalarda değil anakara kıyılarında da gerçekleştiriliyordu. Evliya Çelebi'nin aktarımına göre Mezistre sancağında Andrusa ve Mora'da Lonkanik adlı yerleşimlerde bulunan harap durumdaki kaleleri kendi olanakları ile onaran halk, Manya'dan gelecek saldırılara karşı burada geceleri gözcülük (*nigehbanlık/ vigla bekleyüb*) yapmaktaydı.⁶⁴ Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774)

⁵⁸ Akgündüz 1992, V; 432.

⁵⁹ Akgündüz 1992, V; 425.

⁶⁰ Orhonlu 1971, 225-226. Orhonlu, bu görevlileri müsellemler olarak kabul ediyor.

⁶¹ Evliya Çelebi 1999, VIII; 242. Bernard Randolph'un aktarımına göre 1675 yılında sabahın erken saatinde deniz haydutları tarafından *Kandiye*'ye gerçekleştirilen ve pek çok ganimet alınan bir baskının ardından burada da dağlara nöbetçiler konuldu, Randolph 1998, 71.

⁶² Greene 2000, 71.

⁶³ Randolph 1998, 7, 22.

⁶⁴ Evliya Çelebi 1999, VIII; 152.

Şenay Özdemir

sırasında Orşe (?), Keşan, İbsala, Mekri, Firecik, Gümilcine, Yenice kazalarının halkı da bölge kıyılarında gece-gündüz ateşli silahla nöbet tutmayı kabul etmişti.⁶⁵

Reyanın kıyı nöbeti ile görevlendirilmeleri bir angarya gibi görünmekle birlikte yaptıkları bu hizmet karşılığında kendilerine bir takım muafiyetler tanındığını görüyoruz. Bu muafiyetler Limni reayası için şöyle idi:

*“hukuk-ı şer’iyyeyi ve rüsum-ı örfiyyeyi vech-i meşruh üzere eda edüklerinden sonra...sair avarız-ı divaniyeden ve tekalif-i örfiyyeden muafolmağičün hükm-ü hümayunları vardır”*⁶⁶

Kıyı korumasında görevli Midilli’deki reaya bu hizmetleri karşılığında tüm vergilerini verecekler yalnız kürekçi yazılmaktan muaf olacaklardı.⁶⁷ Göçeada’da kale ve kıyı koruması ile görevli reaya ise tasarruf ettikleri arazinin vergisinden muaf olacaklardı.⁶⁸

Askeri ve yarı-askeri birliklere ek olarak sivil halkın da bu görevle sorumlu tutulmasının önemi özellikle savaş dönemlerinde ortaya çıkan askeri personel sayısının yetersiz olması durumlarında kendisini göstermektedir.⁶⁹ Halkın bu uygulamaya katılmaktaki istekliliği konusunda ise detaylı bilgiye sahip değiliz. Örneğin 1518 yılında Eğriboz’da halk sefere gitmiş olan sancakbeyinin yokluğunda bu göreve katılmak konusunda isteksiz davranmıştı.⁷⁰ Rodos’ta ise adanın Osmanlı egemenliğine geçtiği günden itibaren uygulanan nöbet sisteminin bir süre sonra terk edilmesi üzerine adaya artan saldırılar karşısında 1759 Ağustosunda ada halkı *kanun-u kadim* üzerine bu uygulamanın tekrar başlaması isteğiyle İstanbul’a başvurmuşlardı. Ancak Rodos’ta reyanın nöbetine son verilmesinin ardında ada idarecilerinin nöbet tutmak yerine reyadan “*bir miktar şey*” almaları yatıyordu. Ada halkının yeniden nöbet tutmaları yönündeki bu talebinin ardında yatan neden de saldırılar karşısında korunmanın ötesinde bir takım muafiyetler elde etme isteği de olabilir; çünkü bu görevle birlikte *avarız-ı divaniye* ve *nuzülden* muaf olacaklardı.⁷¹ Bu tür bir hizmet karşılığında vergi muafiyeti tanınıyor olması halk için cazip bir unsurdur. Nitekim Teke kazalarından olan İğdir halkından 120

⁶⁵ BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 2674(Ocak 1773).

⁶⁶ Akgündüz 1991, III; 402.

⁶⁷ Akgündüz 1992, V; 425.

⁶⁸ Gülsoy 2002, 593.

⁶⁹ BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 16474 (Ocak 1774).

⁷⁰ Vatin 2004, 107.

⁷¹ BOA, Cevdet Zaptiye, Belge No. 116.

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

kişinin *mustahfiz* yazılarak 400 yıldır Antalya kalesini yaz mevsiminde koruma hizmetleri karşılığında *ispençe*, *avarız* ve *örfi* vergilerden muaf olmaları karşısında çevre bölgelerde yaşayanların da evlerini terk ederek kendilerine de aynı vergi muafiyetinin tanınması beklentisi ile bu kazaya taşınmakta oldukları anlaşılınca İstanbul'dan bu türden olaylara izin verilmemesini içeren bir emir gönderildi.⁷²

Ancak devlet herhangi bir şekilde reayanın bu yükümlülükten kaçmasını hoş karşılamıyordu. Limni'de subaşılar tarafından, reyadan *oturak* adı verilen bir bedelin göreve gitmeme karşılığında tahsil edildiğinin anlaşılması üzerine, devlete ait gelirlerden olmadığı için bu şekilde reyadan para alınması yasaklandı. Reaya, "*kadimden edegeldikleri üzere lazım ve labüd olan yerlerde yalı muhafazasın*" yerine getirecekti.⁷³ Rodos'ta, kıyı kesimlerinin reayası *vigile beklemek* ile yükümlü olup nöbetlerini iyi tutmayan veya görevine hiç gelmeyen reaya cezalandırılacak; adanın iç kesimlerinde oturan reaya ise bu görev karşılığında *bedel-i vigle* olarak yılda on iki gün kalede tamirat gibi hizmetlerle yükümlü olacaktı.⁷⁴

Kıyı Nöbeti ve Kıyı Güvenliğindeki Yeri

Bahsedilen guruplar tarafından gerçekleştirilen kıyı nöbetinin öncelikli amacı saldırılara karşı kıyıların ve burada yaşayan halkın güvenliğinin sağlanması idi. Bu çerçevede kıyı nöbeti üç unsuru içermektedir: Tehlikenin erken fark edilmesi; fark edilen tehlikenin karaya ulaşmasını engellemek ve karaya ulaşması halinde bununla savaşmak.

1. Gece-Gündüz Kıyılarda Tutulan Nöbet İle Tehlikeyi Fark Etmek;

Kıyı nöbetinin amacına ulaşmasını sağlayacak en önemli etken denizden gelecek bir saldırı tehdidini erkenden fark edebilmektir. Bu nedenle kıyılarda gece-gündüz tutulan nöbetin başarısı büyük oranda nöbet noktalarının konumu ile ilgiliydi. Bölgede bulunan kaleler doğal olarak bu görevi üstlenirken, kale olmayan yerlerde bu iş için bir takım yapılar inşa edilmekteydi. Daha Osmanlı idaresi öncesinde Ege'deki büyük-küçük birçok adanın gözetleme ve savunma amaçlı kuleleri vardı. Bu türden müstahkem mevkiiler bir saldırı anında böyle

⁷² BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 2372 (Ocak 1754).

⁷³ Akgündüz 1991, III; 402.

⁷⁴ Akgündüz 1992, V; 432.

kuvvetli noktalara saldırmaktan çekinen deniz haydutları açısından caydırıcı oluyordu.⁷⁵ Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği bölgelerdeki bu tür savunma ve nöbet yapılarını kullanmaya devam ettiği düşünülebilirse de belgeler bunu karşılaştırmamızı sağlayacak ayrıntıyı içermiyor. Osmanlıda kıyı nöbeti tutmak üzere oluşturulan kaleler dışındaki yapılar genellikle *karavulhane*⁷⁶, *karagül/karavul*⁷⁷ olarak (yukarıda belirtildiği gibi Rodos'ta bu tür yerlere *vigle*, nöbet tutan reayaya da *vigleci* denilmekteydi) adlandırılmaktaydı.

Nöbet tutulacak noktaların seçimi ile ilgili olarak *Rodos Kanunnamesinde viglelerin* denize yakın olan köylerde ve yüksek yerlerde olmaları istenmekteydi. Bu noktaların düşman ve haydut gemilerinin karaya çıkma olasılığının yüksek olduğu bölgelerde, bunların erken fark edilmesine olanak veren yerler olması gerekmekteydi. Nisan 1715'de Girit'te İsfakiye ve çevresindeki nahiyelerde denize yakın olan yerlere '*korsan fırkatepleri*' nin gelerek yağma yapmaları ve çevreye zarar vermeleri tehlikesi karşısında bölgede gereken yerlerde bazı *karakol* noktaları tespit edilmiş. Bu karakolların her birine de bölgenin Rum reayasından 25 kaptan gece-gündüz bekleyerek bir olay olduğunda haber vermek üzere atandılar. Buna göre sekiz nahiyede toplam on karakol yeri oluşturuldu. Bu karakol yerlerinden ikisi deniz kenarında boğaz noktalarıydı. Bu iki boğaz için ayrıca birer *karavele* cinsi geminin gerektiği de belgede belirtilmekteydi.⁷⁸ Nöbet yerlerinin birbirlerine olan mesafesi de bir tehlike anında önem kazanmaktaydı. İnoz çevresindeki nöbet noktalarının birinden bir saldırı işareti verildiğinde ona yakın olan diğer nöbet yerlerindeki görevlilerin zaman kaybetmeksizin oraya giderek saldırıya uğrayanlara yardım etmeleri kendilerinden beklenmekteydi.⁷⁹

Seçilen nöbet yerlerinde görevli askeri personel ile diğerleri arasında nasıl bir koordinasyon kurulduğuna dair Rodos adasına ait Şubat 1566 tarihli bir örnekten anlaşıldığı üzere askeri personel daha çok nöbet tutan reayayı denetlemek ile görevliydi. Burada reayadan 10 gözcü adanın çevresinde

⁷⁵ Luttrell 1989, 152.

⁷⁶ Bosna eyaletinde bir vakıf olan Varsal kasabasına Venedikliler'in saldırıları üzerine bölgede kale olmadığı için bölge halkı *karavulhaneler* inşa ederek her gece nöbet tuttular, Evliya Çelebi 1999, V; 267. Evliya Çelebi, Kandiye kalesindeki 150 tane kargir kuleciklere *karavulhane* denildiğini belirtiyor. Kalede tabya ve köşelere yerleştirilmiş bu binalar 5-6 adam alacak büyüklükte "*cümle kargir kubablar ile araste olmuş şirin ve seramed ve musanna*" kuleciklerdi, bkz. Evliya Çelebi 1999, V; 219.

⁷⁷ BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 38224 (Aralık 1775); VİBMA, Resmo Şer'iyeye Sicili No. 415, sf. 461.

⁷⁸ VİBMA, Resmo Şeriye Sicili No. 60, sf. 325.

⁷⁹ BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 2674 (Ocak 1773).

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

gemilerin yanaşmasına elverişli yerlerde birer ay süre ile nöbet tutmakta iken sipahiler de alaybeylerinin komutası altında 20-25 kişilik atlı guruplar halinde her ay 5-10 günlük nöbetlerle dolaşarak bu gözcüleri yoklamaktaydılar.⁸⁰

Bu noktalarda nöbet tutanlar her hangi bir tehlike fark ettiklerinde bunu çeşitli işaret sistemleriyle diğer nöbet noktalarına haber veriyorlardı. Kaleler gibi top atışının mümkün olduğu yerlerde bir düşman gemisi görüldüğünde bu durum top ateşi ile çevreye haber verilmekteydi.⁸¹ Top ateşi dışında kullanılan diğer metotlar da gündüzleri duman ile geceleri de ateş yakılarak tehlike karşısında gerekli yerlerin uyarılması şeklinde idi.⁸²

2. Tehlikeyi Karaya Ulaşmadan Önlemeye Çalışmak.

Bu şekilde tutulan nöbetler sırasında bir tehlike fark edilerek bunun haber verilmesinden sonra ise bu tehlikenin karaya ulaşmadan henüz denizde iken ortadan kaldırılması önem kazanmaktaydı. Tehlikenin denizde iken önlenmesi karadan denize müdahale olanakları doğrultusunda mümkündü. Bu müdahaleyi mümkün kılan unsurlar özellikle kıyılara yerleştirilmiş toplar ve yine o bölgedeki mevcut gemilerdi.

Özellikle toplarla tahkim edilmiş noktalarda tutulan kıyı nöbeti belirli mesafeler içinde denizde meydana gelecek olaylara müdahale ederek deniz güvenliğine de katkıda bulunmaktaydı. Nitekim denizlerin denetlenmesinde kıyı-deniz ilişkisinin rolü Osmanlı *ahidnamelerinde* de görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yapmış olduğu bu anlaşmalar incelendiğinde kıyı kale ve iskelelerinde bulunan topların atış menziline denizde devletin denetlemeyi üstlendiği alanlar olarak ele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda *kale ve iskele altı* veya *top altı* olarak ifade edilen *otuz millik* bir alan içinde deniz haydutluğu yasaklanmıştır.⁸³

Denizde kıyıya yaklaşan bir gemi görüldüğünde kaleden yapılan uyarı ateşi ile bu geminin kimliğini tanıtarak kötü bir niyetinin olmadığı anlaşılınca kadar uzak durması sağlanıyordu. Nitekim Antalya'da Manavgat kalesinde

⁸⁰ 5 Numaralı Mühimme Defteri 1994, Kayıt No. 1134.

⁸¹ 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No. 346. İnoz çevresindeki kazalarda kıyı koruması ile görevli olanlar, İnoz'dan tehlikeyi haber veren bir top sesi işittiklerinde bu durumu yakın yerlerden uzak noktalara doğru sıra ile iletceklerdi, bkz. BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 2674 (Ocak 1773).

⁸² Randolph 1989, 47.

⁸³ Özdemir 2004, 116.

eskiden beri devam etmekte olan bu uygulamaya son verilmesi buraya deniz haydutlarının saldırılarının artmasına neden olmuştu.⁸⁴ Kıyılarıdaki toprakların varlığı sadece yaklaşan gemilerin kimliklerinin anlaşılması amacıyla kullanılmıyor saldırı amacı anlaşılacak gemiler açısından vurulma riskini de taşıyordu. Ancak kıyı bölgelerinin tamamen topraklarla donatılmaması ve top menzilin sınırlı olması gibi eksiklikler de bölgede gemi bulundurulacak giderilmeye çalışılıyordu. 1755 yılında deniz haydutlarının saldırılarına sıkça hedef oluşturan Midilli adası limanına inşa edilen palanga limana yapılacak saldırılar kadar 40-50 mil mesafedeki deniz alanının korunmasını da sağlamıştı. Ancak bu mesafeler içinde faaliyette bulunamayan deniz haydutlarının saldırılarını bu hattın dışında gerçekleştirmeleri üzerine 1758 yılında bölgeyi korumak üzere bir *firkate* cinsi geminin görevlendirilmesi söz konusu oldu.⁸⁵

3. Tehlikenin Karaya Ulaşması Halinde Bununla Savaşmak.

Tüm bu önlemlere karşın tehdidin karaya ulaşması durumunda yapılacak şey ise saldıranlarla savaşmaktı. Bunun için nöbetçilerin karşı koyacak silah v.b. donanımına sahip olmaları gerekli idi. Mora'da Görδος kazasında görevli derbentçilerin ve bunların sahip oldukları silahların kaydını gösteren bir belgeye göre bu kişilerde *tüfek*, *piştol* ve *bıçak* bulunmaktaydı.⁸⁶ Kalelerde görevli personelin savaş teçhizatı açısından daha şanslı oldukları düşünülebilirse de buraların dışındaki noktalarda nöbet tutanların tüfek, bıçak gibi daha kolay ulaşılabilir bir takım silahlara sahip olmalarından anlaşıldığı kadarıyla nöbet sistemi muhtemelen sadece denizin izlenmesini içeren pasif bir görev değildi. Bu düşünceyi destekleyen bir örnek de Orşe(?), Keşan, İpsala, Mekri, Firecik, Gümülcine ve Yenice kazaları halkının *tüfekendaz* olarak bölge kıyılarını koruma ve bir saldırı durumunda İnoz'a yardıma gitmelerini isteyen emirdir.⁸⁷

Kıyı nöbetinin kıyı güvenliği içerisindeki işlevi öncelikle denizden gelecek saldırıların önlenmesiydi. Ancak uygulamanın Osmanlı denizciliği içerisindeki rolünün sadece bu nokta ile sınırlı kalmadığı buna ek olarak aşağıda açıklayacağımız bazı ikincil görevler de üstlendiği görülmektedir. Bu sistem ile denizden gelecek saldırıların engellenmesi kadar, kıyılarda gerçekleştirilen denetim sayesinde karadan haydutlara yapılacak yardımların da önüne geçilmeye çalışılıyordu. Ege'nin çeşitli ada ve adacıklardan oluşan karmaşık ve

⁸⁴ Faruqhi 1994, 124-125.

⁸⁵ BOA, Cevdet Bahriye, Belge No 9610 (Ekim 1755), Belge No. 5505 (Nisan 1758).

⁸⁶ BOA, Cevdet Zaptiye, Belge No. 2569 (Aralık 1768).

⁸⁷ BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 2674 (Ocak 1773), Cevdet Dahiliye, Belge No. 16474 (Ocak 1774).

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

otoritenin mutlak hakimiyetini engelleyen coğrafi yapısı bu coğrafya üzerindeki siyasi, etnik, dinsel farklılıklarla birleşerek deniz haydutluğu için çok elverişli koşullar yaratıyordu. Bölgede Venedik elinde kalmış bazı adalar, Osmanlı-Venedik anlaşmalarını ihlal ederek haydutları koruyup teşvik ettiği gibi⁸⁸ Osmanlı egemenliğindeki adaların Hıristiyan halkı da kendilerini korumak veya deniz haydutluğunun karlarına ortak olma isteği ile çok kez Hıristiyan korsanlarına personel, yiyecek v.b. konularda yardım ediyorlardı. Bu doğrultuda Osmanlı yönetimi açısından kontrol edilmesi gereken bir diğer olay da egemenliği altındaki bölgelerin halkından deniz haydutlarına yapılacak bu yardımların önlenmesi idi.⁸⁹ Girit'te kıyı nöbeti ile görevlendirilenler sadece denizden gelebilecek saldırılara karşı değil adadan deniz haydutlarına yapılacak yardım, ada halkının Venedik adalarına kaçmaları gibi adadan dışarıya yönelik hareketleri önlemek üzere de görevlendirilmişlerdi.⁹⁰

Kıyı nöbetinin bir başka ikincil amacı da denizde olan biten hakkında İstanbul'a bilgi gönderilmesidir. Özellikle deniz savaşlarının olduğu tarihlerde nöbet sırasında denizde düşman donanması görüldüğünde bu durum İstanbul'a bildirilerek, düşmanın hareketi hakkında bilgi sahibi olmak mümkün oluyordu.⁹¹

Kıyı nöbeti ile görevli olanların üstlendikleri sorumluluklardan bir tanesi de inşa edilen gemilerin korunmasını sağlamak idi.⁹² Kıyılarda inşası devam eden gemilerin düşman gemileri tarafından yakılması sık rastlanan olaylardan olduğu için Osmanlı yönetimi bu tür gemi inşa tezgâhlarında yapımı devam eden gemilerin korunmasına özel bir önem vermekteydi. Bu nedenle Ağustos 1798'de Limni'de inşası süren bir kalyonun korunması için geceleri sıra ile nöbet tutmak üzere ada halkından 25-30 kişinin görevlendirilmesi istendi.⁹³

Çalışmamızın coğrafi sınırı dışında kalsa da aynı uygulamanın gerçekleştirildiği Karadeniz'de kıyı koruması ile görevlendirilen kişilerin deniz kazaları ile ilgili olarak da sorumluluk üstlendikleri görülüyor. 1790/1791 yılında Karadeniz kıyılarında yer alan Ahyolu, Bergos, Sünebolu, Vasılkoz ve İnebolu kazalarında, deniz kıyısında gece-gündüz karakol dolaşarak düşman ve haydut gemilerinden yapılacak saldırılara karşı hazır beklemek üzere bu

⁸⁸ Randolph 1989, 9, 13.

⁸⁹ VİBMA, Resmo Şeriye Sicili No. 48, Sf. 49 (Mayıs 1727).

⁹⁰ Greene 2000, 71.

⁹¹ 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Kayıt No. 1287 ve 1288 (M. 1565).

⁹² BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 6427 (Mayıs 1771).

⁹³ BOA, Cevdet Bahriye, Belge No. 3942.

bölgelerden seçilen bir kişinin komutasındaki 25 kişi görevlendirilmişti. Bu kişiler aynı zamanda bir deniz kazası olduğunda gemideki malların kurtarılarak sahibine verilmesi ile de sorumlu tutulmuşlardı.⁹⁴

Kıyı nöbeti yılın bütün dönemlerini kapsamayıp sadece Akdeniz’de deniz trafiğinin yoğun olduğu yaz aylarını içermekteydi. Nitekim antik çağlardan modern dönemlere kadar Akdeniz’de deniz yolculukları hava koşulları ile ilgili olarak Mart/Nisan ile Ekim/Kasım ayları arasında gerçekleşmekteydi. İlgili bölgelere İstanbul’dan gönderilen emirlerin de gösterdiği gibi Osmanlı yönetimi de kıyı nöbetini bu dönem içinde uygulamaktaydı.⁹⁵ Mayıs 1756 tarihinde Resmo sancağındaki yönetici ve buradaki köylerin kaptanlarına gönderilen emre göre yaz mevsiminin gelmesiyle *korsan eşkayası* denizlerde dolaşmaya başlayacakları için halkı korumak üzere korunması gereken karakol ve kalelere “*eskiden olduğu gibi*” muhafız ve karakolcu tayin olunacaktı. Atanan karakolcular kıyıları koruyup denizde bir gemi gördüklerinde bunu birbirlerine haber vereceklerdi. Karakolcu olarak atanan kişilerin görevlerini yerine getirmelerindeki hatalarından ötürü bir zarar ortaya çıkarsa yine bu kişiler zararın tazmini ile yükümlüydüler.⁹⁶ Ancak savaş dönemlerinde düşman saldırısının devam etme ihtimali olduğu takdirde uygun mahallerde kıyı koruması kış mevsimini de kapsayarak daha uzun süreler uygulanabiliyordu.⁹⁷ Ayrıca yukarıda belirtilen Rodos örneğinde olduğu gibi kıyı nöbetinin devamında kesintilerin yaşandığı bölgeler halkından zaman zaman İstanbul’a bunun yeniden başlatılması için talepler gönderilmesi uygulamanın her zaman istikrarla devam etmediğini göstermektedir.⁹⁸ Kıyı korumasında geri hizmet birlikleri ile sivil halkın görevlendirilmelerine dair örnekler 19. yüzyılın başlarında azalarak ortadan kalkmaktadır. Nitekim Tanzimat sonrası ülkenin emniyet ve asayişinin sağlanması için 1840 tarihinde oluşturulan Zaptiye birlikleri daha önceleri muafiyet yolu ile bu görevleri üstlenen gurupların yerlerini aldılar.⁹⁹

⁹⁴ BOA, Cevdet Zaptiye, Belge No. 1095.

⁹⁵ Aralık 1775’te Malopiz nahiyesine gönderilen emre göre nahiyedeki köylerin reayası buradaki üç karakol kalesini kış aylarında muaf olmak üzere yaz aylarında sıra ile korumak ile eskiden beri görevli idiler, BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 38224.

⁹⁶ VİBMA, Resmo Şeriye Sicili No. 415, Sf. 461.

⁹⁷ 12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Kayıt No.62; BOA, Cevdet Askeriye, Belge No. 12469 (Eylül 1773).

⁹⁸ Şubat 1631 tarihinde de Mora mutasarrıfına, bazı muafiyetler karşılığında kıyıları koruyan buradaki ma’zul sipahilerin son birkaç yıldır bu görevlerini bırakmış olmalarından dolayı halktan gelen şikayetler üzerine bunların tekrar görevlerine dönmeleri emri gönderildi, 85 Numaralı Mühimme Defteri 2002, Kayıt No. 135.

⁹⁹ Orhonlu 1990², 149-157.

Sonuç

Osmanlı Devleti, ada ve kara kıyılarının deniz haydudu ve düşman gemilerinin saldırılarına karşı denizden gemilerle yapılan korumanın eksiklikleri üzerine Akdeniz'de eski dönemlerden beri uygulanmakta olan bir geleneği devam ettirmiştir. Bu gelenek, saldırılara karşı denizi gözetlemek üzere kıyılarda belli noktalarda gece-gündüz nöbet tutulmasıdır. Bu sayede denizde düşman veya haydut gemileri görüldüğünde bir haberleşme sistemi ile her yere tehlike uyarısı yapılarak saldırıya karşı tedbir alınması sağlanıyordu. Osmanlı idaresi kıyılardaki askeri personel ve yardımcı birliklere ek olarak bir takım muafiyetler karşılığında bölge halkını da nöbet tutmakla görevlendirmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi uygulamanın birincil hedefi denizden gelecek saldırılara karşı kıyıların korunması ve denetlenmesi idi. Ancak bu hedefe bağlı olarak burada dikkat çekilmek istenen bir nokta da kıyı nöbeti uygulamasının denizin korunması ve denetlenmesinde de rolü olduğudur. Bu rol uygulamaya bağlı olarak karadan denize yapılabilen müdahale olanakları çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim kıyılarda müstahkem noktalardaki topların varlığı belirli mesafedeki deniz alanına müdahaleye olanak vermekteydi. Yine bu uygulama ile karadan denizdeki düşman ve haydutlara yapılacak yardımların denetlenebilmesi ve erken uyarı sonucunda bir tehlike anında kıyıda bulunan gemilerin hemen müdahalesi söz konusu idi. Bu yönüyle kıyı nöbeti sadece kıyıların değil kıyılı da olsa deniz güvenliği konusunda da etkilidir.

Nöbet sistemine dair eldeki örneklerin önemli bir kısmının Malta (1565) ve Kıbrıs (1570-71) Seferleri, Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) gibi Osmanlı'nın denizlerde savaştığı yıllara ait olması özellikle deniz güvenliğinin tehdit altında olduğu dönemlerde uygulamanın önemini arttırdığını göstermektedir. Bu durum bize Osmanlı yönetiminin kıyı nöbetini sadece olağan bir genel kıyı güvenliği kapsamında düşünmeyerek savaş koşullarında başvurduğu savunma yollarından biri olarak da uyguladığını göstermektedir. Bu yönüyle kıyı nöbeti Osmanlı deniz savaşlarının da bir parçasını oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cevdet Askeriye, Belge No. 2672, 2674, 2732, 12469, 38224.

Cevdet Bahriye, Belge No. 627, 1035, 1245, 2372, 2597, 3942, 5505, 6427, 6895, 9244, 9610, 10553, 11729, 12506, 16474.

Cevdet Zaptiye, Belge No. 116, 1095, 1406, 1999, 2569.

Cevdet Maliye, Belge No. 27348.

Cevdet Dahiliye, Belge No. 1579, 16474.

Cevdet Tımar, Belge No. 8043.

Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü Arşivi

Resmo Şer'iyeye Sicili No. 48; No. 60; No. 415.

3 Numaralı Mühimme Defteri 1993, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

5 Numaralı Mühimme Defteri 1994, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

6 Numaralı Mühimme Defteri 1995, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

12 Numaralı Mühimme Defteri 1996, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

85 Numaralı Mühimme Defteri 2002, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Basılı Eserler

Akgündüz 1991, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri*, III, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.

Akgündüz 1992, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri*, V, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.

Bono 2003, Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bostan 1994, İdris Bostan, 'Derya Beyi', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, 200-201.

Çelik 1998, Şenol Çelik, "Kıbrıs Seferi Sonrasında Kıbrıs Adası İle İçel Kıyılarının Korunmasına Yönelik Çalışmalar Ve Hristiyan Korsanların Buralara Saldırıları", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 4/ 3.sf. 289-301.

De Groot 1994, Alexander H. De Groot, "The Ottoman Mediterranean Since Lepanto (October 7th, 1571), Naval Warfare

Kıyı Nöbeti: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de Kıyı Koruması

- During The Seventeenth and Eighteenth Centuries”, *Anatolica*, XX, 269-293.
- Dieter Hütteroth 2002, Wolf Dieter Hütteroth, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi Coğrafyası”, *Türkler*, 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 44-53.
- Du Jourdin 1993, Michel Mollat du Jourdin, *Avrupa Ve Deniz*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Durugönül 1995, Serra Durugönül, “Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri”, *Arkeoloji Dergisi*, Sayı III, 197-202.
- Evliya Çelebi 1999, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. Zekeriya Kurşun ve ark.)V,VIII, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Faroqhi 1994, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Greene 2000, Molly Greene, *A Shared World, Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*, New Jersey: Princeton University Pres.
- Gülsoy 2002, Ersin Gülsoy, “XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hakimiyeti”, *Türkler*, 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 589-598.
- İnalcık 1996a, Halil İnalcık, “Osmanlılar'da Raiyyet Rüsümü”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 31-65.
- İnalcık 1996b, Halil İnalcık, “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na: XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler Ve Menşeleri”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum Ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 67-108.
- Keser 1999, Bilge Keser, ‘Geri Hizmet Kıtaları’, *Osmanlı*, 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 598-602.
- Lowry 2002, Heath W. Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities, Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Luttrell 1989, Anthony T. Luttrell, “The Latins and Life on the Smaller Aegean Islands, 1204-1453”, *Latins And Greeks In The Eastern Mediterranean After 1204*, (Ed. By. Benjamin Arbel and others), London: Frank Cass and Company Limited, 146-157.
- Maltezu 1983, Hrisa A. Maltezu, “İ Frurisi ton Paralion tou Diamerismatos Retimnu”, Rethimno: *Ariadni*,

Şenay Özdemir

- Orhonlu 1971, Epistimoniki Epetirida tis Filosofikis Sholis tou Panepistimiu Kritis, Tomos Protos, 139-151.
Cengiz Orhonlu, "Gökçe Ada (İmroz)", *Türk Kültürü*, 12, X; 223-229.
- Orhonlu 1990, Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, (2. baskı), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Özcan 1999, Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", *Osmanlı*, 6, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, 551-557.
- Özcan 2003, Abdülkadir Özcan, 'Martolos', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28, 64-66.
- Özdemir 2004, Şenay Özdemir, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti Ve Korsanlık (1695-1789)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Pamuk 2003, Bilgehan Pamuk, "XV.-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancığı'nda Martoloslar", *OTAM*, 14, 185-216.
- Piri Reis 1988, *Kitab-ı Bahriye*, 1-4 (Ed. E. Zekai Ökte), İstanbul: The Historical Research Foundation İstanbul Research Center.
- Randolph 1998, Bernardo Randolph, *Ege Takımadaları, Arşipelago*, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Refik 1989, Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tolias 1999, George Tolias, *The Greek Portolan Charts, 15th-17th Centuries*, Athens: Centre For Neohellenic Research NHRF.
- Vatin 2004, Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri Ve Osmanlılar, Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi Ve Korsanlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uzunçarşılı 1988, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, (3. baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şenay Özdemir